

బ్రహ్మసంధి వల్లే

ప్రథమానువాక్ము

మం॥ బ్రహ్మవిదాప్నోతి పరమ్ । తదేషాఽభ్యుక్తా । సత్యం జ్ఞాన మనంతం
బ్రహ్మ । యో వేద నిహితం గుహాయాం పరమే వ్యోమన్ ॥ 1 ॥

బ్రహ్మవిత్ = బ్రహ్మవేత్త, పరం మోక్షమును, ఆప్నోతి = పొందుచున్నాడు,
తత్ = దానినిగూర్చి, ఏషా = ఈ మంత్రము, అభ్యుక్తా = చెప్పబడినది,
బ్రహ్మ = బ్రహ్మము, సత్యం = త్రికాలాబాధ్యమనియు, జ్ఞానం = చైతన్య
మనియు, అనంతం = సర్వవ్యాపకమనియు చెప్పబడును, యః = ఎవడు,
గుహాయాం = పంచకోశ పరంపరా గుహయందు, గల, పరమే వ్యోమన్ =
శ్రేష్ఠమయిన బయలుగు చిదాకాశమునందు, నిహితం = నిర్ద్వంద్వస్థితి
యేర్పడినప్పటి యుదాన వాయురూప బయలున్నదో, ఆ కైవల్యమును,
వేద = ఎఱుంగునో.

మం॥ సోఽశ్చ తే సర్వా న్యామాన్ స్థహ । బ్రహ్మణా విపశ్చితేతి । తస్మాద్వా
వీతస్మా దాత్మన ఆకాశ స్సంభూతః । ఆకాశా ద్వాయుః । వాయో
రగ్నిః । అగ్నే రాపః । అద్భ్యః పృథివీ । పృథివ్యా ఓషధయః ।
ఓషధీభ్యోన్నమ్ । అన్నాత్పురుషః । సవా ఏష పురుషోన్న
రసమయః ॥ 2 ॥

సః = అతడు, సర్వాన్ కామాన్ = సమస్త కోరికలను, విశేషేణ పశ్యన్
చేతతీతి విపశ్చిత్, విశేషేణ = విశేషాకారముగా, పశ్యన్ = చూచుచు, చేతతి =

ఎఱుగువాడు, విపశ్చితుడు. విపశ్చితా బ్రాహ్మణా = విశేషాకారము నవలోకించుచు
ఎరుగబడిన బ్రహ్మముతో, సహ = కూడ, అశ్చుతే = పొందుచున్నాడు, ఇతి =
అని అర్థము, తస్మాత్ = ఆ, ఏతస్మాత్ = ఈ, ఆత్మనః = బ్రహ్మమునుండి, ఆకాశః,
సంభూతః = పుట్టెను, ఆకాశాత్, వాయుః, వాయోః = వాయువునుండి, అగ్నిః
అగ్నేః = అగ్నినుండి, ఆపః = జలము, అద్భ్యుః = జలములనుండి, పృథివీ,
పృథివ్యా = భూమినుండి, ఓషధయః = ఓషధులు, ఓషధీభ్యః = ఓషధుల నుండి,
అన్నం = అన్నము, అన్నాత్ = అన్నమునుండి, పురుషః = పురుషుడు, పుట్టెను, సః
= ఆ, ఏషః = ఈ, పురుషః = పురుషుడో, అన్నరసమయః = అన్నరసమే స్వరూపముగా
కలవాడు, అన్నము, అన్నాదమును వివరించిన ఈ తైత్తిరీయోపనిషత్ ప్రకారము
అన్నరసము.

**మం॥ తస్యేదమేవ శిరః । అయం దక్షిణః పక్షః । అయముత్తరః పక్షః ।
అయమాత్మా । ఇదం పుచ్చం ప్రతిష్ఠా । తదప్యేష శ్లోకో భవతి**

॥ 3 ॥

తస్య = ఆ పురుషునకు, ఇదం యేవ శిరః = ఇదే బ్రహ్మాండము శిరస్సు,
అయం = ఇది దక్షిణః పక్షః = కుడిచేయియే కుడితెక్క, అయం, ఉత్తరః పక్షః =
ఎడమతెక్క, అయం = ఈ నాభినుండి, కంఠమువఱకు గల పిండాండము, ఆత్మా
= అన్నమయకోశ పక్షికి ఆత్మ, ఇదం = ఈ, పుచ్చం = అండాండమగు నాభికి
దిగువ భాగము, ప్రతిష్ఠా = ప్రతిష్ఠ, తదపి = దానిని గూర్చి, యేషః శ్లోకః = ఈ
శ్లోకము, భవతి = అగును.

శ్వాస ఆడుచుండగా నన్నమయ కోశము మార్పు చెందుచుండును. శ్వాస
యోగిరిపోయేనేని యన్నమయము కుళ్ళిపోవును. యోగనిద్రలో శ్వాస లీనమయ్యేనేని
యన్నమయమనెడు స్థూల శరీర మూడిపోవును. శరీరము నందంతటను వాయువు
చేరుకొని స్థూలశరీరముతో క్రియల చేయించుచున్నది. కనుక అన్నమయ కోశ
స్థానము పృథివీ స్థానము.

ద్వితీయానువాక్ము

మం॥ అన్నాద్వై ప్రజాః ప్రజాయన్తే । యాః కాశ్చపృథివీగ్ం శ్రితాః ।
అథో అన్యేనైవ జీవన్తి అథైనదపి యన్త్యస్తతః । అన్నగ్ం హి
భూతానాం జ్యేష్ఠమ్ । తస్మాత్సర్వౌషధ ముచ్యతే ॥ 1 ॥

యాః కాః చ = యేవేవి, పృథివీం = భూమిని, శ్రితాః = ఆశ్రయించి
యున్నవో, పృథుత్వాత్ పృథివీ. పృథుత్వాత్ = విశాలమయినదగుట వలన, పృథివి,
ప్రథతే పృథివీ, ప్రథప్రఖ్యానే. ప్రథతే = సంసిద్ధమయినది, పృథివీ, ప్రజాయత
ఇతి ప్రజాః, జననీ ప్రాదుర్భావే. ప్రజాః = ఆ పుట్టునట్టి జంగమస్థావరములు,
అచ్చులు జంగములు, హల్లులు స్థావరములు. సంకల్పజ రూపములు. అన్నాత్ =
అన్నాన్నాదములగు శరీర ప్రాణములు. ఆపో జ్యోతులు, పృథివ్యాకాశములు,
అన్నజరరాగులనబడు చతుర్ద్విధములగు అన్నమునుండి, ప్రజాయంతే వై =
పుట్టుచున్నవి. వ్యావహారిక ప్రాతిభాసిక జీవులు సంకల్పజములే. అథో = మరియు,
అన్యేన+ఏవ = ఇయ్యన్నము చేతనే, జీవంతి = వృద్ధినొందుచున్నవి, అథ =
పిమ్మట, ఏనత్ = ఇయ్యన్నమును గూర్చి, అపియంతి = లయము నొందుచున్నవి,
అతిశయేన ప్రశస్యః, వృద్ధశ్చ జ్యేష్ఠః. అతిశయేన = మిక్కిలి, ప్రశస్యః = పొగడదగిన
వాడును, వృద్ధశ్చ = వృద్ధుడును, జ్యేష్ఠుడు, అధ్యతేస్మ అన్నం. అధ్యతేస్మ = భుజింప
బడునది అన్నము. అదభక్షణే, అన్నం = అన్నము, భూతానాం = ప్రాణులకు,
జ్యేష్ఠం = జ్యేష్ఠము, ఓషం దాహం ధయతీతి ఔషధం, ధేట్పానే. ఓషం = దాహం
= దాహమును, ధయతి = పోగొట్టునది, ఇతి, ఔషధము. తస్మాత్ = అందువలన,
అన్నము, సర్వ ఔషధం = అందఱకు ఔషధమని, ఉచ్యతే = చెప్పబడును.

మం॥ సర్వం వైతేన్ నమాప్నువన్తి । యేన్ న్నం బ్రహ్మోపాసతే । అన్నగ్ం
హి భూతానాం జ్యేష్ఠమ్ । తస్మాత్సర్వౌషధ ముచ్యతే ॥ 2 ॥

యే = ఎవరు, అన్నం = పై చతుర్విధాన్నమును, బ్రహ్మ = బ్రహ్మమని, ఉపాసతే = ఉపాసించుచున్నారో, తే = వారు, సర్వం = సమస్త, అన్నం = అన్నమును, ఆపువంతి = పొందుచున్నారు.

మం॥ అన్నాద్భూతాని జాయంతే । జాతాన్యన్నేన వర్ధంతే । అద్యతేత్తి
చ భూతాని । తస్మాదన్నం తదుచ్యత ఇతి । తస్మాద్వా ఏతస్మా
దన్నరసమయాత్ । అన్యోస్తర ఆత్మాప్రాణమయః । తేనైష
పూర్ణః । సవా ఏష పురుషవిధ ఏవ । తస్య పురుష విధతామ్ ।
అన్వయం పురుష విధః ॥ 3 ॥

అన్నాత్ = అన్నమువలన, భూతాని = ప్రాణులు, జాయంతే = పుట్టును, జాతాని = పుట్టినవి, అన్నేన = అన్నముచేత, వర్ధంతే = వృద్ధియగును, అద్యతే = భక్షింపబడుచున్నది, భూతాని = ప్రాణులు, అత్తిచ = తినును, తస్మాత్ = అందువలన, తత్ = అది, అన్నం అని, ఉచ్యతే = చెప్పబడును, ఇతి = సమాప్తము, తస్మాత్ = ఆ, ఏతస్మాత్ = ఈ, అన్నరసమయాత్ = అన్నమయ కోశమునకంటె, అన్యః = ఇతరమగు, ప్రాణమయః = ప్రాణమయకోశము, అంతరః = లోపల, ఆత్మా = ప్రాణమయాత్మకలడు, తేన = ఆ ప్రాణమయ కోశముచేత, ఏషః = ఈ, అన్నమయ కోశము, పూర్ణః = పూర్ణమగును, సః = ఆ, ఏషః = ఈ ప్రాణమయాత్మ, పురుషవిధః ఏవ వై = పురుషాకారుడే కదా!, తస్య = ఆ అన్నమయునియొక్క, పురుష విధాతాం = పురుషరీతిని, అను = అనుసరించి, అయం = ఈ ప్రాణ మయుడు, పురుషవిధః = పురుషరీతిగనే యున్నాడు.

మం॥ తస్య ప్రాణ ఏవ శిరః । వ్యానో దక్షిణః పక్షః । అపాన ఉత్తరః
పక్షః । ఆకాశ ఆత్మా । పృథివీ పుచ్ఛం ప్రతిష్ఠా । తదప్యేష
శ్లోకో భవతి ॥ 4 ॥

తస్య = ఆ ప్రాణమయ పురుషునకు, ప్రాణఏవ = ప్రాణమే, శిరః =

తల అనగా బ్రహ్మాండము, వ్యానః, దక్షిణః పక్షః = కుడిభుజము, అపానః ఉత్తరః
పక్షః = ఎడమతెక్కు, ఆకాశః = సమానవాయువు, ఆత్మా = పిండాండము, పృథివీ
= ఉదానవాయువు, ప్రతిష్ఠా = నిలుచుట కనుకూలమగు, పుచ్చం = అండాండము,
ఆకాశ పృథివీ శబ్దములు సమానోదాన వాయువుల సంకేతములు, తదపి = ఆ
విషయమును గూర్చి, ఏషః శ్లోకః = ఈ మంత్రము, భవతి = అగుచున్నది.

శ్రుతియానువాక్ము

మం॥ ప్రాణం దేవా అనుప్రాణన్తి । మనుష్యాః పశవశ్చ యే । ప్రాణో
హి భూతానా మాయుః । తస్మాత్సర్వాయుష ముచ్యతే ॥ 1 ॥

దేవాః = ఇంద్రియములు, ప్రాణం = ప్రాణమును, అను = అనుసరించి,
ప్రకర్షేణ అనంత్యనేనేతి ప్రాణః. అనప్రాణనే. అనేన = దీనిచేత, ప్ర = ప్రకర్షేణ
= లెస్సగా, అనంతి = బ్రతుకును, ఇతి, ప్రాణము, ప్రకర్షేణ బహిరానయతి
శ్వాసాదీనితి ప్రాణః, ప్రకర్షేణ = లెస్సగా, శ్వాసాదీన్ = శ్వాసాదులను, బహిః =
బయటకు, అనయతి = తెచ్చును, ఇతి, ప్రాణము, ప్రాణంతి = బ్రతుకును, యే
= ఏ, మనుష్యాః, పశవశ్చ, అనుప్రాణంతి, ప్రాణః, భూతానాం = జీవులకు,
ఆయుః = ఆయువు, తస్మాత్ = అందువలన, సర్వ = సర్వజీవులకు, ఆయుషం =
ఆయువని, ఉచ్యతే = చెప్పబడును, ఇతి = సమాప్తము.

మం॥ సర్వమేవత ఆయుర్భన్తి । యే ప్రాణం బ్రహ్మాపాసతే । ప్రాణో
హి భూతానా మాయుః । తస్మాత్సర్వాయుష ముచ్యత ఇతి ।
తస్మైష ఏవ శారీర ఆత్మా । యః పూర్వస్య । తస్మాద్వా ఏతస్మాత్
ప్రాణమయాత్ । అన్యోఽంతర ఆత్మా మనోమయః । తేనైష
పూర్ణః । స వా పురుషవిధ ఏవ । తస్య పురుష విధతాం ।
అన్వయం పురుష విధః ॥ 2 ॥

తస్య పూర్వస్య = ఆ మొదటి అన్నమయాత్మకు, శారీరః = శరీరసంబంధ మయిన, యః ఏషః = ఏ ఈ ప్రాణమయాత్మ గలదో, సః = అతడే, ఆత్మా = ఆత్మ, తస్మాత్ = ఆ, ఏతస్మాత్ = ఈ, ప్రాణమయాత్ = ప్రాణమయుని కంటే, అన్యః = వేరైన, మనోమయః ఆత్మా = మనోమయుడగు ఆత్మ, అంతరః = లోపలనున్నాడు, తేన = ఆ మనోమయునిచే, ఏషః = ఈ ప్రాణమయాత్మ, పూర్ణః = పూర్ణుడైనాడు, సః ఏషః = ఆ ఈ మనోమయుడు, పురుషవిధ ఏవ = పురుషాకృతి గలవాడే, తస్య పురుష విధతాం, అను = ఆ ప్రాణమయ పురుషరీతి ననుసరించి, అయం పురుష విధః = ఈ మనోమయాత్మయు పురుషరీతిగా నున్నాడు.

మం॥ తస్య యజురేవ శిరః । ఋగ్దక్షిణః పక్షః । సామోత్తరః పక్షః ।
ఆదేశ ఆత్మా । అధర్వాంగీరసః పుచ్చం ప్రతిష్ఠా । తదప్యేష శ్లోకో
భవతి ॥ 3 ॥

తస్య = ఆ మనోమయాత్మనకు, యజుః ఏవ = యజుర్వేదమే, శిరః = శిరస్సనబడు బ్రహ్మాండము, ఋక్ = ఋగ్వేదము, దక్షిణః పక్షః = కుడితెక్క, సామ = సామవేదము, ఉత్తరః పక్షః = ఎడమతెక్క, ఆదేశః = వ్యాకరణ రీతిగా నున్న అక్షరమును పోగొట్టి క్రొత్త అక్షరము వచ్చుట అనబడు ఆదేశము, ఆత్మా = పిండాండము, అధర్వాంగీరసః = అధర్వాంగీరో మహర్షికనిపెట్టిన మంత్ర బ్రాహ్మణములు, పుచ్చం, ప్రతిష్ఠా = ప్రతిష్ఠావహమగు అండాండము, తదపి = ఆ విషయమును గూర్చి, ఏషః శ్లోకః = ఈ మంత్రము, భవతి = అగుచున్నది.

చతుర్థానువాక్యము

మం॥ యతో వాచో నివర్తంతే అప్రాప్య మనసా సహ । ఆనందం
బ్రహ్మణో విద్వాన్ । న భిభేతి కదాచనేతి ॥ 1 ॥

వేత్తి సర్వం విద్వాన్. సర్వం = సర్వమును, వేత్తి = తెలిసినవాడు, విద్వాన్ ॥ వేత్తీతి విద్వాన్. విదజ్ఞానే, వేత్తి = ఎఱిగినవాడు, ఇతి, విద్వాన్,

విద్వాన్ = ఎరుకగలవాడు, ఆత్మజ్ఞుడు, విద్వాంసుడు, వాచః = వాక్కులు, మనసా
సహ = మనసుతోకూడ, అప్రాప్య = బ్రహ్మమును పొందలేక, యతః = యే
బ్రహ్మమునుండి, నివర్తంతే = మరలుచున్నవో, మనసుతో లోపల అనుకొను
చుందుము, మనసుతో అనుకొను సంకల్పములను మాటలరూపముచే వాక్కు
వెడలించును. ఇట్లు బయటకు వచ్చు వాక్కులు తమకు మూలమయిన మనస్సుతో
కూడ దేవునివైపు తిరిగినపుడు బయటకు వెడలక దేవునివైపు మరలి దేవునందే
లీనమగును. ఇట్లు మనసుతో కూడ వాక్కులు యే దేవునందు లీనమగుచున్నవో,
ఆ బ్రహ్మణః = బ్రహ్మము యొక్క ఆనందం = ఆనందమును, విద్వాన్ =
తెలిసినవాడు అంతర్ముఖ వృత్తికి బ్రహ్మము జ్ఞేయమైనపుడు, బ్రహ్మజ్ఞానము
కలిగినవాడు విద్వాంసుడు, కదాచన = ఒకపుడును, నబిభేతి = భయపడడు,
బ్రహ్మమే తాను తానే బ్రహ్మమైనందున భయపడడు, ఇతి = ఈ మంత్ర సమాప్తి.

**మం॥ తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మా యః పూర్వస్య తస్మాద్వా ఏతస్మా
న్మనోమయాత్ । అన్యోన్తర ఆత్మా విజ్ఞానమయః । తేనైష
పూర్ణః । సవా ఏష పురుష విధ ఏవ । తస్య పురుష విధతామ్ ।
అన్వయం పురుష విధః ॥ 2 ॥**

తస్య పూర్వస్య = మునుపటి యామనోమయ కోశమునకు, శారీరః =
ప్రాణమయకోశ సంబంధమైన, ఆత్మా ఏషః ఏవ = మనోమయాత్మ ఇతడే,
తస్మాత్ = ఆ, ఏతస్మాత్ = ఈ, మనోమయాత్ = మనోమయాత్మ కంటే, అన్యః
= వేరైన, అంతరఃఆత్మా = లోపలి ఆత్మ, విజ్ఞానమయఃవై = విజ్ఞానమయుడు
కదా!, తేన = ఆ విజ్ఞానమయాత్మచే, ఏషః = ఈ మనోమయాత్మ, పూర్ణః =
పూర్ణుడగును, సః ఏషః = ఆ ఈ విజ్ఞానమయాత్మ, పురుష విధ ఏవ = పురుష
విధము గలవాడే, తస్య = ఆ మనోమయాత్మ యొక్క పురుష విధతాం అను =
పురుషరీతిననుసరించి, అయం = ఈ విజ్ఞానాత్మ, పురుష విధః = పురుషరీతి
యగును.

మం॥ తస్య శ్రద్ధైవ శిరః । ఋతం దక్షిణః పక్షః । సత్య ముత్తరః పక్షః ।
యోగ ఆత్మా । మహాః పుచ్చం ప్రతిష్ఠా । తదప్యేష శ్లోకో భవతి

॥ 3 ॥

తస్య = ఆ విజ్ఞానమయాత్మకు, శ్రద్ధా+ఏవ = శ్రద్ధైవ = శ్రద్ధయే,
శిరః = బ్రహ్మసందము, ఋతం దక్షిణః పక్షః సత్యం ఉత్తరః పక్షః, యోగః, ఆత్మా
= పిండాండము, మహాః పుచ్చం ప్రతిష్ఠా = ప్రతిష్ఠయగు పుచ్చము వంటిది
అండాండము, తదపి ఆ విజ్ఞానమయుని గూర్చి, ఏషః శ్లోకః భవతి.

పంచమానువాక్యము

మం॥ విజ్ఞానం యజ్ఞం తనుతే । కర్మాణి తనుతేఽపిచ । విజ్ఞానం దేవా
స్సర్వే । బ్రహ్మ జ్యేష్ఠముపాసతే । విజ్ఞానం బ్రహ్మ చేద్వేద ।
తస్మాచ్ఛేన్న ప్రమాద్యతి । శరీరే పాప్మనో హిత్యా । సర్వాన్ కామాన్
సమశ్నుత ఇతి ॥ 1 ॥

విజ్ఞానం = విరూపం జ్ఞానం విజ్ఞానం. జ్ఞా అవబోధనే. నరునకు
మోక్షార్థమైన జ్ఞానమే హితముగనుక తదితర విజ్ఞానము విపరీత జ్ఞానము, యజ్ఞం
= యజ్ఞమును, తనుతే = చేయును, విపరీతజ్ఞానము స్థూలాగుల కాలాగ్నికి బలి
చేయును, అపిచ = ఇంతేగాక, కర్మాణి = లౌకిక కర్మలను, తనుతే = చేయును,
విశేషేణ జ్ఞానం విజ్ఞానం. విశేషజ్ఞానము సర్వేదేవాః = సర్వేంద్రి యములు,
జ్యేష్ఠం = తమకంటె పెద్దదయిన, విజ్ఞానంబ్రహ్మ = విశేషజ్ఞానముగల బుద్ధియనెడు
బ్రహ్మను, ఉపాసతే = ఉపాసించుచున్నారు, విజ్ఞానబ్రహ్మ = విజ్ఞాన బ్రహ్మమును,
వేదచేత్ = ఎఱిగినచో, తస్మాత్ = ఆ విజ్ఞానబ్రహ్మమునుండి, నప్రమాద్యతి చేత్
= ప్రమాదము నొందనిచో, శరీరే = శరీరమునందలి, పాప్మనః = పాపములను,
హిత్యా = వదలి, సర్వాన్ కామాన్ = సమస్త కోరికలను, సం+ అశ్నుతే =
సమశ్నుతే = పొందుచున్నాడు.

మం॥ తస్యైష ఏవ శారీర ఆత్మా । యః పూర్వస్య । తస్మాద్వా ఏతస్మా
ద్విజ్ఞానమయాత్ । అన్యోన్తర ఆత్మానందమయః । తేనైష
పూర్ణః । సవా ఏష పురుషవిధ ఏవ । తస్య పురుష విధతాం ।
అన్యయం పురుష విధః ॥ 2 ॥

యః = ఏ, ఏష ఏవ = ఈ విజ్ఞానమయుడే, తస్య = ఆ, పూర్వస్య =
ముందటి మనోమయునకు, శారీర = మనోమయశరీర సంబంధమయిన, ఆత్మా
= ఆత్మ, తస్మాత్ = ఆ, ఏతస్మాత్ = ఈ, విజ్ఞానమయాత్ = విజ్ఞానమయునికంటే,
అన్యః = ఇతరుడగు, ఆనందమయః = ఆనందమయుడు, అంతరః = లోపలి,
ఆత్మా, తేన = ఆ ఆనందమయునిచే, ఏషః = ఈ విజ్ఞానమయుడు, పూర్ణః =
పూర్ణుడైనాడు, సః = ఆ, ఏషః = ఈ ఆనందమయుడు, పురుషవిధ ఏవ వై =
పురుషాకృతి గలవాడే, తస్య = ఆ విజ్ఞానమయుని యొక్క, పురుషవిధతాం =
పురుషరీతిని, అను = అనుసరించియే, అయం = ఈ ఆనందమయుడు, పురుషవిధః
= పురుషాకృతి కలవాడగును.

మం॥ తస్య ప్రియమేవ శిరః । మోదో దక్షిణః పక్షః । ప్రమోద ఉత్తరః
పక్షః । ఆనంద ఆత్మా । బ్రహ్మపుచ్చం ప్రతిష్ఠా । తదప్యేష శ్లోకో
భవతి ॥ 3 ॥

తస్య = ఆ ఆనందమయునకు, ప్రియం+ఏవ = ప్రియమే, శిరః =
బ్రహ్మాండము, మోదః = మోదమే, దక్షిణః, పక్షః, ప్రమోదః ఉత్తరః పక్షః, ఆనందః,
ఆత్మా = పిండాండము, బ్రహ్మ = బ్రహ్మము, పుచ్చం ప్రతిష్ఠా = ప్రతిష్ఠాపనమగు
అండాండము, తత్+అపి = ఆ యానందమయుని గూర్చి, ఏషః శ్లోకః = ఈ
శ్లోకము, భవతి = అగును.

షష్ఠానువాక్ము

మం॥ అసన్నేప స భవతి । అసద్బ్రహ్మేతి వేదచేత్ । అస్తి బ్రహ్మేతి
చేద్వేద । సంతమేనం తతో విదురితి । తస్యైష ఏవ శారీర
ఆత్మా । యః పూర్వస్య అథాతోఽను ప్రశ్నాః । ఉతావిద్వానముం
లోకం ప్రేత్య । కశ్చన గచ్ఛతి । అహో! విద్వానముం లోకం
ప్రేత్య । కశ్చిత్సమశ్నుతా ఉ ॥ 1 ॥

బ్రహ్మ = బ్రహ్మము, అసత్ = లేదు, ఇతి = అని, వేదచేత్ = తెలిసికొనినచో,
సః = అతడు, అసత్+ఏవ = లేనివాడే, దుర్మార్గుడే, భవతి = అగును, బ్రహ్మ, అస్తి
ఇతి = కలడని, వేదచేత్ = తెలిసికొనినచో, ఏవం = ఇతనిని, తతః = అందువలన,
సంతం = సత్పురుషునిగా, ఉన్నవానినిగా, విదుః = తెలిసికొనుచున్నారు, ఇతి =
సమాప్తము, యః = ఏ ఆనందమయుడు కలడో, సః = ఆ, ఏషః ఏవ = ఈ
ఆనందమయుడే, తస్య = ఆ, పూర్వస్య = పూర్వుడగు విజ్ఞాన మయునకు, శారీరః
= శరీర సంబంధమగు, ఆత్మా, అథ = పిమ్మట, అతః = ఇందువలన, అనుప్రశ్నాః
= గురుబోధననుసరించిన శిష్యప్రశ్నములు. (1) అవిద్వాన్ = అజ్ఞాని, ప్రేత్య =
మరణించి, అముం లోకం = ఈ లోకమును, గచ్ఛతీతి ఉ త = పొందునా?
పొందడా? (2) కశ్చిత్ విద్వాన్ = ఒకానొక జ్ఞాని, ప్రేత్య = మరణించి, అముం
లోకం = ఈ లోకమును, అహో సమశ్నుతాః ఉ = పొందునా? పొందడా? ఈ
అనుప్రశ్నల వివరణమే ముందుకు విస్తారముగా నడుచును.

మం॥ సోఽకామయత । బహుస్యాం ప్రజాయే యేతి । స తపోఽతప్యత
స తపస్తప్త్యా । ఇదగ్ం సర్వమస్మజత । యదిదం కించ । తత్
సృష్ట్యా । తదేవానుప్రావిశత్ । తదనుప్రవిశ్య ॥ 2 ॥

సః = ఆ బ్రహ్మము, తపః = తపస్సును, అతప్యత = చేసెను, సః = ఆ
బ్రహ్మము, తపః = తపస్సును, తప్త్యా = చేసి, ఇదం = ఈ, సర్వం = సమస్తమును,

అస్సృజత = సృజించెను, సః = ఆబ్రహ్మము, బహు = అనేకముగా, స్యాం = అగుదును, ప్రజాయేయ = పుట్టవలయును, ఇతి = అని, అకామయత = కోరెను, యత్ = ఏ, ఇదం ఈ, కించ = యే కొంచెముకలదో, తత్ = ఆ దృశ్యమును, సృష్ట్యా = సృజించి, తత్ ఏవ = ఆ సృజించినదానినే, అనుప్రావిశత్ = అనుసరించి ప్రవేశించెను, తత్ = దానిని, అనుప్రవిశ్య = అనుసరించి ప్రవేశించి.

**మం॥ సచ్చత్యచ్ఛా భవత్ । నిరుక్తంచా నిరుక్తంచ నిలయనంచా
నిలయనంచ । విజ్ఞానంచా విజ్ఞానంచ । సత్యంచా నృతంచ
సత్యమభవత్ । యదిదం కిం చ । తత్సత్య మిత్యాచక్షత్ । తదప్యేష
శ్లోకో భవతి ॥ 3 ॥**

సత్ చ = వ్యావహారికముగ నున్నట్లుకనబడు పాంచభౌతిక రూపములును, త్యత్ చ = ప్రాతిభాసికముగ తోచునట్టి పంచతన్మాత్రలచే నేర్పడిన సూక్ష్మశరీరము లనబడు రూపరహితములును, అభవత్ = ఆయెను, నిరుక్తంచ = ఇదియని చెప్ప దగిన దృశ్యమును, అనిరుక్తంచ = ఇంకొకరికి ఇదియని చూపుటకు వీలులేని ప్రాతిభాసికములు, నిలయనంచ = కనుమూసి గంతలును, కన్నులుమూసి యాడెడు ఆట, దాగిలిమూతలుగా, అనగా స్థూలప్రపంచము కనబడుచున్నదే గాని బ్రహ్మము గోచరించుటలేదు. దేవునిజూచే కన్నులను మూసి అనాత్మయున్నదని భ్రమింపజేయు నిలయనమును, అనిలయనంచ = అంతర్ముఖవృత్తియును, జ్ఞాననేత్రము తెఱవబడి అజ్ఞానంపు కనుమూతలు తొలగించబడి ఉన్నదున్నట్లు గ్రహించి అనిలయనమును, విజ్ఞానంచ = విశేష జ్ఞానమును, ఎట్లున్నదో అట్లే గ్రహించు విజ్ఞానమును, అవిజ్ఞానంచ = విపరీతముగా గ్రహించు భ్రాంతి జ్ఞానమును, సత్యంచ = వ్యావహారికముగా నున్నదన్నట్లు కనపడు సత్యమును, అనృతంచ = పారమార్థికముగా లేనట్టి అనృతమును, సత్యం = త్రికాలాబాధ్యమయిన బ్రహ్మమే, అభవత్ = ఆయెను, యత్ = ఏ, ఇదంకించ = ఈ ఏ యే కొంచెమున్నదో ఆవ్యావహారిక ప్రాతిభాసిక మంతయు, సత్యం ఇతి = నిత్య బ్రహ్మమని, ఆచక్షత్ = బ్రహ్మవేత్తలు చెప్పుదురు, తదపి = ఆ విషయమునందే, ఏషః శ్లోకః = ఈ శ్లోకము, భవతి = అగుచున్నది.

సప్తమానువాక్ము

మం॥ అసద్వా ఇదమగ్ర ఆసీత్ । తతో వై సదజాయత । తదాత్మానం
స్వయమకురుత । తస్మాత్త త్సుకృత ముచ్యత ఇతి । యద్వై
తత్సుకృతం । రసోవై సః । రసగ్ం హ్యేవాయం లభ్యా²నందీ
భవతి ॥ 1 ॥

ఇదం = ఈదృశ్యము, అగ్రే = మొదట, అసత్వై = పారమార్థికముగా
లేనిదై, ఆసీత్ = ఉండెను, బ్రహ్మములో మనము లీనమయిన పిమ్మట ప్రపంచము
లోనికి వచ్చుటకు మునుపు యేస్థితి యున్నదో అదియే మొదట అని గ్రహింప
వలయును. స్థూల సూక్ష్మకారణ మహాకారణమంతయు మొదట పారమార్థికముగా
లేనిదై ఇంతేగాక బ్రహ్మమున లీనమై, బొత్తిగా లేనిదైయుండెను. అసత్ =
పారమార్థికముగా లేనిది, బొత్తిగాలేనిది అని రెండర్థములు. మనలోని ప్రత్యగాత్మ
ఎటులనో అటులనే బ్రహ్మమునగునని గుర్తింపుడు. తతః = ఆ ప్రకృతినుండి, సత్ =
వ్యావహారికముగాను, అజ్ఞానముచే మూయబడిన జ్ఞాననేత్రమునకు గోచరించుచున్న
ప్రపంచముగాను, అజాయత = వుట్టెను, తత్ = ఆ ప్రకృతి లీనమయిన పిమ్మటను,
వ్యావహారిక ప్రాతిభాసికముగా పరిణమించక పూర్వమును నున్న ఆ బ్రహ్మమే,
ఆత్మానం = తనను, స్వయం = స్వయముగా, అకురుత = చేసికొనెనో, వ్యావహారిక
ప్రాతిభాసిక సత్తములు గలవానినిగా చేసికొనెనో, తస్మాత్ = అందువలన, తత్
= ఆబ్రహ్మమే, సుకృతం = సుష్టు = లెస్సగా, కృతం = చేయబడినది, ఇతి = అని,
ఉచ్యతే = చెప్పబడును. విత్తనమే చెట్టుగా పరిణమించి నట్లు దేవుడే జగముగా
తోచుచున్నాడని యర్థము. రస్య త ఇతి రసః. రస ఆస్వాదనే. రస్యతే = ఆస్వాదింప
బడునది, ఇతి = కనుక, రసము. ఆస్వాదనము = అనుభవించుట, రుచిచూచుట,
రసము = సారము, వేరుసెనగ కాయల రసమును పురుగు పీల్చినచో ఎట్లు
నిస్సారమగునో ఊలబోయిన చెఱకు, నారింజపండు, మొదలయినవి ఎట్లు
నిస్సారమగునో అట్లే బ్రహ్మముచే ప్రపంచము రుచిగా కనబడుచున్నది అనాత్మనుండి

ఆత్మను వేరుచేసి, ఆ బ్రహ్మమున లీనమయితిమేని అనాత్మయంతయు నిస్సారమగును. కనుక రసమే బ్రహ్మము. సుకృతం, తత్, యత్ వై = ఏదైతే యున్నదో, సః = ఆ బ్రహ్మము, రసః = రస స్వరూపము, అయం = ఈ అనాత్మ, రసం హి ఏవ = రసస్వ రూపమైన బ్రహ్మమునే, లబ్ధ్వా = పొంది, ఆనందీ = ఆనందస్వరూపి, భవతి = అగును, బ్రహ్మమే యగును.

మం॥ కోహ్యే వాన్యాత్ కః ప్రాణ్యాత్ । యదేష ఆకాశ ఆనన్దో స స్యాత్
ఏష హ్యేవానన్దయాతి । యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్నదృశ్యేనాత్మే
నిరుక్తే నిలయనే భయం ప్రతిష్ఠాం విన్దతే ॥ 2 ॥

యత్ = ఎందువలన, ఏషః = ఈ, ఆనందః = ఆనందము, ఆకాశే = ఆపోస్థానమునందలి హృదయాకాశమునందు, సస్యాత్ = లేనిచో, కః హి ఏవ = ఎవడు, అన్యాత్ = అపానచేష్టను చేయును, అన్నమును మ్రింగునది యపాన వాయువు, కః = ఎవడు, ప్రాణ్యాత్ = ప్రాణచేష్టను చేయును, నీటిని ద్రావునది ప్రాణము. ఏషః హి ఏవ = ఈ ఆత్మయే, ఆనందయాతి = సుఖపెట్టుచున్నాడు, ఏషః = ఈ సాధకుడు, యదాహి+ఏవ = ఎప్పుడైతే, అదృశ్యే = బహిర్ముఖవృత్తులకు దృశ్యముకానట్టియు, ఆత్మ = పిండాండము, అనాత్మే = పిండాండము కానట్టియు, అనిరుక్తే = ఇది యని చెప్పతగిన దృశ్యము కానట్టియు, అనిలయనే = ఆవరణముచే జ్ఞాననేత్రమును మూయునట్టియు, ఏతస్మిన్ = అయిన యీ బ్రహ్మమునందు, అభయం = భయములేని, ప్రతిష్ఠాం = స్థితిని, విన్దతే = పొందుచున్నాడు.

మం॥ అథసో భయంగతో భవతి । యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్నదర
మంతరం కురుతే । అథ తస్య భయం భవతి । తత్త్వేవ భయం
విదుషో మన్వానస్య తదప్యేష శ్లోకో భవతి ॥ 3 ॥

అథ = తర్వాత, సః = ఆ సాధకుడు, అభయం = అభయమును, గతః భవతి = పొందినవాడగును, యదా = ఎప్పుడు, ఏషః = ఇతడు, ఏతస్మిన్ ఉదరం

= ఈ బ్రహ్మములో, అంతరం = భేదమును, కురుతే హి = చేయుచున్నాడో, అథ = పిమ్మట, తస్య = ఆ సాధకునకు, భయం భవతి = భయమగుచున్నది, అమన్వానస్య = బ్రహ్మముకంటె భిన్నముగా లేదు అనితలంచని, విదుషః = విద్వాంసునకు, తత్ తు ఏవ భయం = అదేభయము, భవతి = అగును, తత్+అపి = ఆ విషయమును గూర్చి, ఏషః శ్లోకః = ఈ శ్లోకము, భవతి = అగుచున్నది.

అష్టమానువాక్ము

మం॥ భీషాస్మా ద్వాతః పవతే । భీషోదేతి సూర్యః । భీషాస్మా దగ్నిశ్చేంద్రశ్చ । మృత్యు ర్ధావతి పంచమ ఇతి ॥ 1 ॥

అస్మాత్ = ఈ బ్రహ్మమునుండి, భీషా = భయముచే, వాతః = వాయువు, పవతే = వీచుచున్నది, సూర్యః ఉదేతి = ఉదయించును, అగ్నిశ్చ, ఇంద్రశ్చ, అస్మాత్, భీషా, తమతమ కార్య నిమగ్నులైనారు. పంచమః = ఐదవ, మృత్యుః, ధావతి = తన కార్యమున పరుగిడుచున్నది,

మం॥ సైషానన్దస్య మీమాగ్ంసా భవతి । యువాస్యాత్సాధు యువా ధ్యాయకః । ఆశిష్టో దృఢిష్టో బలిష్ఠః । తస్యేయం పృథివీ సర్వా విత్తస్య పూర్ణాస్యాత్ । స ఏకో మానుష ఆనన్దః ॥ 2 ॥

ఆనందస్య = ఆనందము యొక్క, సా = ఆ, ఏషా = ఈ, మీమాగ్ంసా = విచారణ, కర్మ జ్ఞానకాండ వివరించు శాస్త్రప్రకారము విచారణ, భవతి = అగుచున్నది, యువా = యువకుడును, సాధుయువా = సుగుణ యువకుడును, అధ్యాయకః = వేదాధ్యాయన మొనర్చినవాడును, ఆశిష్ఠః = భోగ్యవస్తువుల అనుభవించువాడును, దృఢిష్ఠః = దృఢకాయుడును, బలిష్ఠః = బలశాలియు, స్యాత్ = ఐయుండవలయును, తస్య = అట్టివానికి, ఇయం పృథివీ = ఈ భూమి, సర్వా = అంతయు, విత్తేన = ధనముతో, పూర్ణాస్యాత్ = పూర్ణమయినదగును, సః = ఆ, ఏకః = ఒకటియగు, ఆనందః, మానుషః = మనుజుడు పొందతగిన సంపూర్ణానందము.

మం॥ శ్రోత్రియస్య చాకామహతస్య । తేయే శతం మానుషా ఆనందాః ।
 స ఏకో మనుష్య గంధర్వాణా మానందః । శ్రోత్రియస్య
 చాకామహతస్య తే యే శతం మనుష్యగంధర్వామానందాః ॥ 3॥

తే = ఆ, మానుషానందాః, శతం = నూరైతే, సః = అది, మనుష్య
 గంధర్వాణాం. ఆనందః, ఆమనుష్య గంధర్వుల ఆనందముయొక్క నూరంతలు
 ఒకదేవ గంధర్వానందము, ఇది నూటంతలయినచో నొకచిరలోక లోకులను
 పితృదేవత ఆనందము, దీని నూటంతల ఆనందము దేవత ఆనందము, దీని
 నూటంతలు ఇంద్రానందము, ఇది నూటంతలయినచో బృహస్పతి యానందము
 ఇతని నూటంతలయానందము ప్రజాపతి యానందం ఇంత నూటంతలు
 బ్రహ్మదేవుని యానందము. అకామహతస్య = కామముచే హతుడుగానట్టి,
 శ్రోత్రియస్య చ = శ్రోత్రియునకిట్టి యానందమగును.

మం॥ సయశ్చాయం పురుషే । యశ్చాసా వాదిత్యే । స ఏకః ॥ 4 ॥

పురుషే = పురుషునందు, అయం = ఈ ఆనందస్వరూపి, యః =
 ఎవడో, సః చ = అతడును, యఃచ అదిత్యే = సూర్యునందు నేయానంద
 స్వరూపుడున్నాడో, సః చ = అతడును, ఏకః = ఒక్కడే.

మం॥ సయ ఏవం విత్ । అస్మాల్లోకాత్ ప్రేత్య । ఏతాన్యన్న ప్రాణ
 మనో విజ్ఞానానం దాత్మన ఉపసంక్రామతి । తదప్యేష శ్లోకో
 భవతి ॥ 5

యః = ఎవడు, ఏవంవిత్ = ఇట్లు తెలిసికొనుచున్నాడో, సః = అతడు,
 అస్మాల్లోకాత్ = ఈ లోకమునుండి, ప్రేత్య = మఱలి, ఏతాని = ఈ, అన్నప్రాణ
 మనోవిజ్ఞానంద = పంచకోశరూప, ఆత్మనః = ఆత్మలను, ఉపసంక్రామతి =
 పొందుచున్నాడు, తదపి = ఆ విషయమునుగూర్చి, ఏషః శ్లోకః = ఈ శ్లోకము,
 భవతి = అగుచున్నది, వరుసగా పంచకోశాతీతుడగునని సారాంశము.

నవమానువాక్ము

మం॥ యతో వాచో నివర్తంతే । అప్రాప్య మనసా సహ । ఆనందం
బ్రహ్మణో విద్వాన్ । న బిభేతి కుతశ్చనేతి । ఏతగ్ం హవావ న
తపతి । కిమహగ్ం సాధునాకరవం । కిమహం పాపమకరవమితి
స య ఏవం విద్వానేతే ఆత్మానగ్ం స్ఫుణతే । ఉభే హ్యేవైష ఏతే
ఆత్మానగ్ం స్ఫుణతే । య ఏవం వేద । ఇత్యుపనిషత్ ॥ 1 ॥

బ్రహ్మనిష్ఠలో కూర్చున్నప్పుడు, అహం = నేను, సాధు = సాధ్వీతీతి
సాధు, రాధసాధ సంసిద్ధా, సాధ్వీతి = సాధించువాడు, ఇతి, సాధుః, సాధింపదగిన
బ్రహ్మనుసంధానమనబడు సుకృతమును కిం న అకరవం = ఎందుకు చేయక
పోతిని? అహం = నేను, పాపం = కురుకీలునుండి, యేమరుట యనెడు పాపమును,
కిం అకరవం = యేలచేసితిని, ఇతి = ఇట్టిది, ఏతం = ఈ బ్రహ్మవేత్తను, న తపతి
హవావ = తపింపజేయజాలదు గదా! బ్రహ్మమే తానైన యనుభవ సిద్ధునకిట్టి
చింతయుండదు.

...